

(EKONOMSKE PERSPEKTIVE)

Kolumna Mejre Festić: Je Maribor res v zatonu?

[Dr. Mejra Festić, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Univerza v Mariboru](#)

07.06.2023 05:00

Maribor je zanimivo mesto. Je tudi edino mesto na svetu, ki je izgnalo Nikolo Tesla

SAŠO BIZJAK

Odhajanje podjetij iz Maribora ne sega le v zadnja leta, ampak je treba pogledati začetek devetdesetih let. Izbrani privatizacijski model ni bil ravno najbolj pametna izbira. Razpršitev lastnine ne more biti odgovoren način upravljanja podjetij. Temelj propada številnih podjetij je nastal že s privatizacijskim modelom in zakonodajo v ta namen. Sprejetje Zakona o lastninskem preoblikovanju podjetji konec leta 1992 je prvič uzakonilo investicijske sklade kot subjekte privatizacije. Ob tem je bil sprejet tudi Zakon o investicijskih skladih in družbah za upravljanje (ZISDU), ki je vnesel pogoje za ustanovitev investicijskih skladov. Ustanovitelj Posebnih investicijskih družb (PID) je bila lahko le pooblaščen družba za upravljanje, ker PID-i sami niso smeli upravljati. Pravna oblika PID-ov je bila delniška družba, spadali pa so med zaprte investicijske sklade.

Državljeni, ki so svoje lastninske certifikate vložili v PID-e, so jim s tem omogočili, da so tako zbrali nad polovico vseh certifikatnih sredstev. Ob tem je nastala razlika med vrednostjo izdanih certifikatov in vrednostjo družbenega premoženja, namenjenega lastninjenju – tako imenovana privatizacijska vrzel, kar je bil glavni razlog, da se je rok za

obvezno preoblikovanje PID-ov podaljševal – nazadnje do konca leta 2003 (po Zakonu o prvem pokojninskem skladu RS in preoblikovanju pooblaščenih investicijskih družb - ZPSPID). V vmesnem času so se mnogi PID-i preoblikovali v redne delniške družbe, kar je hkrati pomenilo manj premoženja za preoblikovanje v prave investicijske družbe in vzajemne sklade.

SASO BIZJAK

Država je imela pomembno vlogo pri zadrževanju preoblikovanja PID-ov; odlašala je z izpolnitvijo zaveze o zapolnjevanju privatizacijske vrzeli vse do konca leta 2001. Drugi dejavnik je bila neustrezna zakonodaja, ki je sprva omogočala preoblikovanje PID-ov le v redne delniške družbe in investicijske družbe. Hitro preoblikovanje v investicijske družbe praktično ni bilo mogoče, ker je imela večina PID-ov neustrezno strukturo naložb. Prepletena lastniška razmerja so dodatno oteževala upravljanje ciljnih gospodarskih dejavnosti posameznih gospodarskih družb. PID-i so se morali do konca leta 2003 preoblikovati v investicijske družbe, vzajemne sklade (Zakon o investicijskih skladih in družbah za upravljanje – ZSDU-1) ali v redne delniške družbe, imenovane finančni holding (Zakon o gospodarskih družbah - ZGD).

Privatizacijske (stran)poti

Investicijski skladi so za svoje delo zaračunavali le upravljavsko provizijo, medtem ko so bili v primeru finančnih holdingov lastniki večjih deležev podjetij, kar jim je omogočalo tudi njihovo neposredno upravljanje. Tako so investicijski skladi prevzeli tržni portfelj, finančni holdingi pa so prevzeli v upravljanje slabše likvidne naložbe s ciljem povečevanja njihovih vrednosti. Izbran model lastninjenja družbenega premoženja po otvoritvenih bilancah po stanju 1. 1. 1993 je preko tako

imenovanih PID-ov omogočil nastanek holdinških družb, ki so bile najmanj regulirane glede upravljanja s tveganji in glede strukture naložb. Njihova lastniška struktura je bila v začetni fazi (torej ob preoblikovanju v holdinge) zelo razpršena (v veliko primerih so bile to nepoučene fizične osebe). To pomeni, da so se ustvarili pogoji, da je lahko majhna, dobro organizirana interesna skupina na lahek način na skupščini postavila vodstvo, preko katerega je uveljavljala svoje interese. Omenjene interesne skupine so imele tudi dostop do vseh informacij o vrednosti naložb PID-a oziroma holdinga, v katerem so prišle do odločanja, zato so natančno izbrale trenutek odkupa lastnih vrednostnih papirjev po diskontni ceni od fizičnih oseb, ki teh informacij niso imele (problem informacijske asimetrije in posledično zlorabe notranjih informacij). Poleg tega je zaradi slabe likvidnosti trga vrednostnih papirjev prihajalo do tržnih manipulacij, in sicer z namenom, da je bila cena pred načrtovano lastniško konsolidacijo čim nižja. Velikokrat se je lastniška konsolidacija izvedla preko več pravnih oseb, ki so delovale usklajeno in se na tak način izognile prevzemni ponudbi.

SAŠO BIZJAK

Holdinške družbe so se izkazale kot dolgoročno neprimerni lastniki deležev v podjetjih v gospodarstvu, saj niso bili razvojno naravnani, ampak so zahtevali samo kapitalske in dividendne donose. V veliko primerih pa so pri teh družbah najemali tudi posojila. Svoje naložbe so holdingi praviloma financirali z zadolževanjem v bankah in zgolj v manjši meri iz lastnih ustvarjenih sredstev (kapitala).

Maribor je bil bogato, industrijsko mesto

Navedemo lahko tudi primer denacionalizacije. Maribor je vedno bil bogato, industrijsko mesto. Dodana vrednost nastaja v proizvodnji, iz tega izvira kupna moč, širi se davčna baza, ki vodi v blagostanje ljudi. Banke so samo servis gospodarstvu, tako bi moralo biti, saj prihranke, depozite, ki so najpomembnejši bančni vir, ustvarjajo gospodarstvo in zaposleni. Pri odločitvah je treba pogledati specifike posameznih primerov in podrobnosti, vendar se ne v podrobnostih izgubiti, nujno je videti sistemski učinek na srednji in dolgi rok. Denacionalizacija (po Zakonu o denacionalizaciji) je dala mestu Maribor lepe priložnosti za vrnitev dela industrijske (predvojne) dediščine. Primer socialnega kapitalista Josipa Hutterja in njegovih potomcev. Josip Hutter je za časa svojega življenja zgradil več stanovanjskih objektov v Mariboru za svoje zaposlene, naselje hišk na Tezdem in Hutterjev blok v centru mesta. Potomci so zahtevali vračilo vsega (nepremičnin) v naturi, ker bi bil tudi edini pošten in logični način za vračilo povojno zaplenjenega premoženja socialnemu kapitalistu. Potomci so postavili pogoj, da se prenese razvoj tkanin in proizvodnjo tekstilnih tkanin spet v Maribor ter zaposlil vsaj 1000 ljudi.

Zakaj ptice v mariborskem grbu ne letijo navzgor, k uspehu, svobodi ...

To bi pomenilo za razvoj mesta Maribor vpetost v mednarodno proizvodno verigo, mednarodno verigo vrednosti in izvoz ter pozitivne multiplikativne učinke na spremljevalne gospodarske dejavnosti. Zalomilo se je pri vračilu celotnega Hutterjevega bloka, ki je po Jazbinškovem zakonu prebivalcem Hutterjevega bloka v devetdesetih letih omogočil nakup velikih stanovanj v centru mesta za smešne zneske, na primer 8000 evrov za stanovanje velikosti 140 kvadratnih metrov. Država je "podarila" stanovalcem stanovanja sredi devetdesetih let na osnovi po vojni zaplenjenega premoženja socialnemu kapitalistu Hutterju. Jazbinškov zakon je bil smiselno uporabiti le za tiste stanovanjske objekte, ki jih je po vojni zgradila država. In tako je pohorsko mesto Maribor ostalo brez industrije in razvoja tekstila ter zaposlitve vsaj 1000 delavcev, plus vseh pozitivnih učinkov na druge gospodarske dejavnosti. Proračun RS pa je seveda s tem imel odhodke z vračilom upravičencem denacionalizacije v denarju.

BMW je želel v Maribor

Drugi primer neodgovornega ravnanja je bil prav tako iz devetdesetih let, ko je BMW hotel prenesti del proizvodnje v Maribor in odkupiti kompleks nekdanje Tovarne avtomobilov Maribor. S tem bi mesto Maribor dobilo vsaj dodatnih 1000 delovnih mest, vpetost v mednarodno proizvodno verigo in verigo dodane vrednosti, pozitivne učinke na spremljevalne gospodarske dejavnosti in tako dalje. Razlog je bil, češ da "ni zakona za prodajo premoženja in nepremičnin tujcem." Pa bi ga sprejeli preko noči po vzoru nemške zakonodaje. BMW je seveda odšel najprej v drugo državo vzhodne Evrope in tam kasneje širil dejavnost.

Maribor ima izjemne priložnosti za razvoj celotne regije

Tretji primer lahko navedemo gradnjo železnic Deutsche Bahn, ki so želele prek koncesije investirati v železniško infrastrukturo že v devetdesetih letih (podobno, kot so tujci na Hrvaškem gradili avtocesto do Dubrovnika). Celotna Slovenija bi ogromno pridobila, dobra in razvejana infrastruktura je eden izmed pogojev za razvoj in skok vseh regij na "razvojni vlak" decentraliziranega razvoja države. Sedaj pa ima država težave ne samo z izgubami Slovenskih železnic, ampak tudi slabo infrastrukturo in stroške s potrebnimi investicijami. Kot naslednji razlog pa je treba navesti (ne)kulturo korporativnega upravljanja (prej) državnih podjetij. Treba je vedeti, da se premoženje in dobre blagovne znamke ustvarjajo skozi več generacij, ne preko noči, pri čemer mora biti poudarek na razvoju ciljne gospodarske dejavnosti družbe.

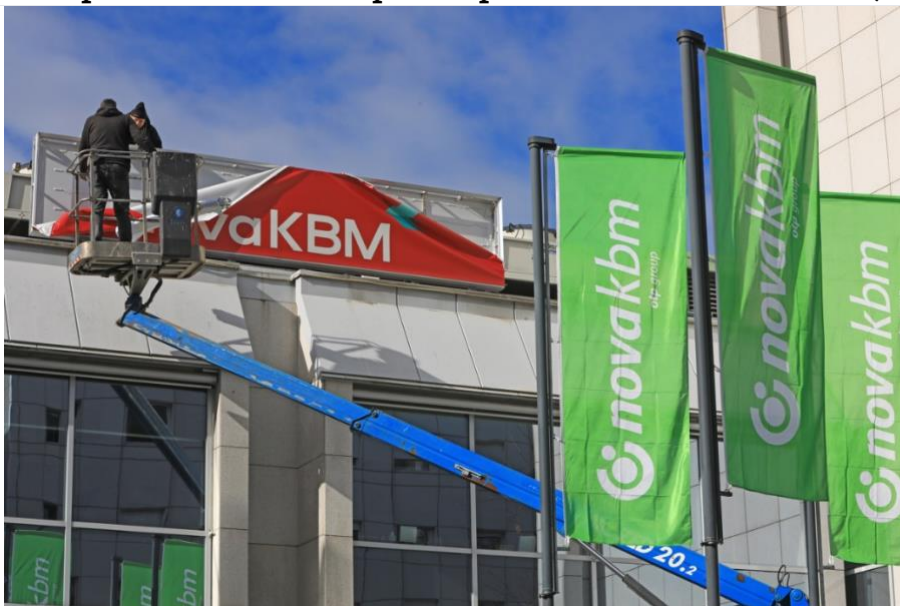
Mejra Festic

Zelo pomembno je, da so davki stimulatívni za širjenje davčne baze (oziroma višanje števila davkoplačevalcev, podjetij in zaposlenih). Ena izmed davčnih reform pred več kot dvajsetimi leti je odpravila veliko

olajšav za podjetja in s tem povišala davčno osnovo. Posledično je sledil odliv kapitala iz Slovenije v naslednjem letu.

Zakaj še odhajajo podjetja iz Maribora

Tudi zaradi nepravočasne pridobitve dovoljenj za širitev gospodarske dejavnosti. Centralizacija pristojnosti institucij, lokalnih uprav, ki so za to pristojne, je nujna zato, da se vse lahko opravi na enem mestu oziroma z enega mesta, učinkovito in ažurno. Odgovornost, učinkovitost, digitalizacija ... In dodamo lahko še nekaj. Primeri dobre prakse v tujini so na primer Securom in Retriva na Švedskem, državne agencije, kamor je država prenesla slabe terjatve do podjetij, potem pa se je podjetja lastniško, poslovno in finančno prestrukturiralo. Zaposlili so strokovnjake za posamezne gospodarske dejavnosti, ki so očistili poslovne modele podjetij in jih potem na dolgi rok prodali strateškim investitorjem. Izplen za proračun Švedske je bil ogromen. To je kompleksno in edino pravo poslanstvo slabe banke, celovitost.

SAŠO BIZJAK

Maribor ima izjemne priložnosti za razvoj celotne regije, Dravske elektrarne proizvajajo električno energijo po zelo konkurenčnih cenah, potencial za gradnjo črpalnih elektrarn v dolini reke Drave je velik, potencial za razvoj turizma in tako dalje. Te naravne danosti je treba izkoristiti. Izgubljena priložnost univerzijade za mesto Maribor pred petnajstimi leti je pa posebna zgodba ... Gondolska povezava Mariborsko Pohorje-Areh-Kope-Rogla in zasneževanje površin za smuko terjata večje akumulacijsko jezero, ki pa je potrebno za črpalno elektrarno Kozjak oziroma več njih v Dravski dolini.

In je Nikola Tesla odšel

Maribor je zanimivo mesto. Je tudi edino mesto na svetu, ki je izgnalo Nikolo Tesla. Veleum Tesla je odšel v Budimpešto in sledila so vsa pomembna odkritja za svet. Ptice letijo v višave, zato bi bilo logično, da je grb mesta Maribor takšen, da je glava ptice obrnjena navzgor, k uspehu, svobodi, vrhovom ... Ne pa tako, kot je sedaj, ko ptica v grbu mesta leti navzdol. Naj spomnim še na citat Oga Mandina: "Vsak si sam kreira svojo usodo, današnja dejanja določajo našo prihodnost."